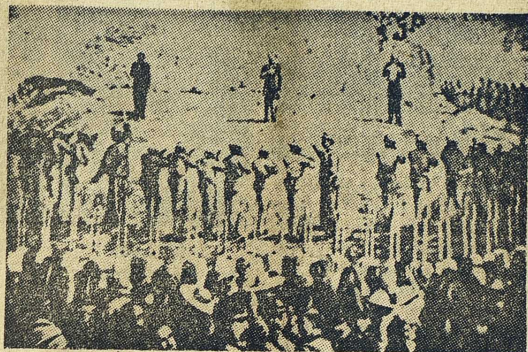

Rysslands vänskap med Amerika

"De härskande klasserna i Europa såg då i Förenta staterna världens farligaste och mest extrema revolutionära statsbildning. Vi var 'de röda' på den tiden." Så skriver en modern amerikansk historiker om situationen för hundra år sedan, under det amerikanska inbördeskriget. Det bör tilläggas att läget liknade det som ryssarna av i dag påstår utmärka Västeuropa och Amerika i relation till Ryssland: mot de härskande klassernas ovilja mot USA svarade utbredda sympatier bland de radikala, som i den amerikanska unionen såg en demokratisk föregångsstat.

Den utrikespolitiska konstellation som till stor del på grund av denna ideologiska motsättning uppstod under inbördeskriget är sedan länge i sina huvuddrag klarlagd, men nya forskningar har preciserat och nyanserat bilden. De maktägande i Europa hade i regel sympatier för Söderns sak, dels därför att en sönderbrytning av USA syntes önskvärd, dels därför att Södern — det agrara Södern med slaveri och vissa ansatser till en plantagearistokrati — betraktades som en naturlig allierad.

Längst i försöken att utnyttja den amerikanska splittringen gick "fransmännens kejsare", Napoleon III, ännu vid denna tid (se senast Oscar II:s memoarer) betraktad som den store planeraren i europeisk politik. Napoleon begagnade tillfället för att, efter försoning med den gamla fienden Österrike, ockupera Mexiko och uppsätta Frans Josefs yngre bror som kejsare. En engelsk forskare som genomgått arkiven i Wien (Tyner-Tyrmauer: "Lincoln and the Emperors") har nyligen givit viktiga bidrag till belysningen av denna aktion. En drivande kraft var kejsarinnan Eugénie, som vann framgång i Paris salonger genom att tala om Lincoln som Darwins felande länk; en annan var kejsarens halvbror och förtrogne Morny, som genom den schweiziske bankiren Jecker hade väldiga finansintressen i ett "rekonstruerat" Mexiko. Planerna, eller fantasierna, stannade inte vid Mexikos ockupation: man drömde nu att en annan habsburgare genom gifte skulle få kejsardömet Brasilien, om erövringar och allianser, som småningom skulle göra Amerika monarkiskt eller åtminstone göra Europa tryggt för amerikansk demokrati; till de närliggande målen hörde ett förbund mellan det "nya" Mexiko och de ur unionen utbrutna konfedererade staterna. Genom Nordens seger i inbördeskriget blev alla dessa spekulationer fåtånga. Det mexikanska äventyret blev för Napoleon en svår militär och moralisk belastning, liksom det spans-

Under det amerikanska inbördeskriget var Ryssland en av de få europeiska stater som sympatiserade med nordstaterna, framhåller Herbert Tingsten i denna artikel. De övriga maktägande betraktade Förenta staterna som en farlig, revolutionär statsbildning, som det gällde att splittra. Längst i dessa försök gick den franske kejsaren Napoleon III, som satte upp en marionetkejsare i Mexiko, Maximilian. Det autentiska fotot visar dennes arkebusering 1867.

ka femtio år tidigare varit för den store Napoleon. De franska trupperna drogs tillbaka inför Nordens hot, och kejsar Maximilian arkebuserades av de segrande republikanerna.

I England var inom de politiskt tongivande grupperna ställningen liknande. Bland överklassstudenterna i Oxford och Cambridge var det, såsom en rad memoarer visar, nästan en självklarhet att man höll på Söderns sak; Henry Adams har beskrivit den atmosfär av ovilja som slog emot fadern som Lincolns nyutnämnde minister i London; en liberal som Gladstone, en av den sittande regeringens främsta medlemmar, talade om att Jefferson Davis lyckats göra Södern till "en nation". Konflikter sammanhängande med Nordstaternas blockad av Södern var nära att leda till krig mellan de båda anglosaxiska stormakterna. Men den huvudfråga som år efter år diskuterades var om man skulle erkänna Södern. Napoleon III gjorde upprepade förslag i den riktningen och tänkte sig rent av en europeisk medling, som skulle tvinga Lincoln att erkänna Söderns självständighet; Österrike och Spanien var välvilligt inställda till tanken. I England tvekade man, väntade på en läglig situation. Lees segrar och hans båda invasioner i Norden 1862 och 1863 gjorde en europeisk intervention med England och Frankrike i huvudrollerna överhängande; Antietam och Gettysburg satte stopp. För Lincoln och Jefferson Davis var det militära läget en sida av det politiska, och viktiga kampanjer beslöts mera med tanke på kabinetten i London och Paris

än på de omedelbara resultaten i krigföringen.

I skräcken inför en europeisk koalition och intervention hade Nordens ledare en fast punkt att stödja sig på: Ryssland. Redan före kriget var förhållandet mellan USA och Ryssland gott, under kriget blev det nästan intimt. Ryssland, där man enligt Lincolns ord inte "lätsades älska friheten", kunde av amerikanska politiker betecknas som "USA:s ende vän". Tsar Alexander II avböjde alla förslag till medling mellan Norden och Södern eller erkännande av Södern och lämnade besked om detta till regeringen i Washington. Lincoln, som tio år tidigare utförligt motiverat USA:s moraliska rätt att intervensera i sådana lägen som då Ryssland slog ned det ungerska upproret 1849 (en motivering som hade passat lika bra 1956), avvisade tanken på att i någon form stödja Polen under 1863 års uppror och betonade i stället sitt förtroende för tsar regeringens liberala strävanden. Vänskapen mellan de båda länderna kom till rörande uttryck. Då en stor del av den ryska flottan besökte USA på hösten 1863 var mottagandet entusiastiskt; vid den stora middagen på Delmonico bestod bordsdekorationserna av skulpturer som parvis presenterade de båda ländernas hjältar, Peter den store och George Washington, Alexander II och Abraham Lincoln. Man spelade ömsevis "Yankee Doodle" och tsarhymmnen vid en fest i Kronstadt (liksom "Marseljäsen" och tsarhymmnen på samma ställe 30 år senare).

Även efter kriget fortsatte förbrödringen. Då ett attentat mot

Alexander i april 1866 misslyckats antog kongressen en resolution för att framhäva sin tacksamhet och tillgivenhet "för den kejsarliga regeringens osvikliga trohet mot vår egen regering under den gångna brytningstiden". Resolutionen överlämnades av en

särskild delegation till Alexander, som sade sig vara "övertygad om att nationernas brödraskap skulle bli evigt"; utrikesminister Gortjakov tillfogade i en not några ord om de båda folkens fredskärlek, känsla för mänsklighetens framsteg och "på en anda av kristlig civilisation grundade förbindelser". Den gamle radikalen och abolitionisten Oliver Wendell Holmes bidrog med verser:

A nation's love in tears and smiles

We bear across the sea;
O Neva of the thousand isles,
We leave our heart in thee.

Varpå berodde vänskapen, ibland kallad alliansen, mellan USA och Ryssland under inbördeskriget? Det har talats om att Alexander II frigjorde de livegna och Lincoln frigjorde neger-slavarna, och vid tillställningar ut-

bragtes gärna skålar för de båda "befriarna". En viss roll spelade sannolikt denna "ideologiska gemenskap" i den amerikanska folkfantasin, och den var en god utgångspunkt för tal och ledande artiklar. Men forskningen (särskilt Woldmans "Lincoln and the Russians") gör det klart att de ledande var väl medvetna om de grundläggande motsättningarna och att samarbetet under kriget var valpolitiskt motiverat. "Vi har samma fiender", sade redan tsar Nikolau I till den amerikanske ministern i St Petersburg. Dessa fiender var främst England och Frankrike. Ryssland stod under dessa år nära en öppen konflikt med västmakterna; de danska och polska frågorna framkallade ständigt friktion. Då den ryska flottan kom till USA var det inte, som många amerikaner trodde, för att hjälpa i ett krig, utan därför att Ryssland efter det polska upproret befarade ett europeiskt krig och inte ville ha sin flotta instängd i Östersjön.

Situationen för hundra år sedan lockar till stora och en smula lösa perspektiv, och sådana saknas inte i litteraturen. Det är nog att erinra om att Nordens seger var en av de främsta orsakerna till den engelska demokratiseringen 1867 och till det franska kejsardömetets fall (möjligens också till den japanska feodalstatens sammanbrott); att Amerika femtio år senare inträdde som Rysslands "ersättare" i det första världskriget på västmakternas sida och att det

ännu femtio år senare framstår som västmakernas stora beskyddare mot den despoti som avlöste tsardömet. Det kan Lincoln inte ha anat då han vid Gettysburg talade om kriget som ett prov för principen om "styrelse av folket, för folket och genom folket" — men man kan inte påstå att han hade fel.

HERBERT TINGSTEN

Engelsk Amerikakritik

DE AMERIKANSKA investeringarna i brittisk industri har tiodubblats sedan åren före världskriget och tredubblats under de senaste tio åren. Den totala investeringssumman beräknas nu till över 1200 miljoner pund. Detta innebär att var tjugonde engelsk industriarbetare är anställd i ett av amerikaner ägt företag och att en tjugondel av den brittiska industriproduktionen kommer från sådana företag; i fråga om exportindustrier är siffran en tiondel. Investeringarna i England ger i genomsnitt en avkastning av nära sju procent, mot bortåt elva procent i Amerika. Över hälften av investeringarna ligger i ett antal jätteföretag, såsom Ford, General Motors och Standard Oil. Inom en rad massmedia, såsom film, television, grammfonplattor, dominerar produkter från USA. Det amerikanska inflytandet förmedlas genom nya annonsmetoder, som används i politik och religion likväl som i affärer; sålunda har brittiska kyrkosamfund börjat använda den teknik som under senare år drivit upp anslutningen till kyrkorna och besöken i kyrkorna i USA.

Dessa är några av de fakta som framläggs av Francis Williams — publicist, samtidshistoriker, labourlord — i en kunnig, fängslande, diskutabel bok, *The American Invasion* (Crown Publishers, 3:95 dollar), nyligen publicerad i Amerika. Williams säger sig — och man tror på honom — känna tillgivenhet och beundran för många sidor av amerikanskt liv,

Francis Williams.

men han är starkt kritisk i vissa hänseenden, och boken formlar sig till en delvis bitter analys av de faror som en fortsatt "amerikansk invasion" kan innebära.

Till stor del hämtar Williams sina kritiska synpunkter från amerikanska skildrare, ekonomer som Galbraith, sociologer som Riesman, skickliga populiserare som Packard. Jakten efter status, avbetalningssystemet, kreditssystemet över huvud taget, annonsmetoderna, konformismen hör till de välkända målen för hans angrepp. Hetsen att få folk att köpa i onödan illustreras med hemska

uttalanden av ledande företagsdirektörer. Exempel från ett föredrag för annonsfolk: "Vårt jobb är att göra kvinnor missnöjda med vad de har. Vi måste göra dem så missnöjda att deras män inte kan finna lycka och lugn om de sparar mer än vad som är nödvändigt." En bilförsäljares ord till en köpare i en anekdot i New Yorker är knappast skämt eller karikatyr: "Ni vill bekämpa kommunismen. Det bästa sättet att göra det är att köpa en ny bil för att stöja den amerikanska kapitalismen." Produktion av onödiga ting för försäljning till folk som köper dem "för att inte vara sämre än Anderssons" blir ett alltmör väsentligt inslag i amerikanskt affärsliv. Williams skildrar inte dessa tendenser mera sakkunnigt än andra, men han gör det med ovanlig energi och upptäckarglädje.

Då Williams tar upp erfarenheter från sina långa resor i USA är jag ofta redo att instämma. Så i fråga om trivialiteten på amerikanska bjudningar. "Vården kunde inte vara älskvärdare. Medgästerna är behagliga, likväl som förmögna. Huset är vackert. Det finns mycket att dricka. Men det finns ingenting att prata om. Man sitter med glaset i handen och söker förtvivlat efter något tryggt och neutralt att säga, men det blir ingenting." Men liksom Williams måste jag tillägga att jag många gånger haft roliga och öppna samtal även i Amerika, särskilt med publicister och universitetsfolk.

Hur lätt erfarenheterna blir subjektiva illustreras av ett betydligt och lustigt exempel. Williams ser som ett bevis på amerikansk konformism att enligt hans observation fotgångarna i Berkeley — där han varit gästprofessor — stannar inför röda lyktor, även då det inte finns någon trafik. Jag brukar tvärtom vid promenader i New York vara förvånad över att folk så ofta går mot rött ljus. Det finns nog ingen skillnad mellan Berkeley och New York — Williams är djärv och jag försiktig vid korsandet av gator.

Williams kontrasterar amerikansk konventionalism och konformism med engelsk individualism. Han är lyckligt okunnig om att just engelsmännen ofta anklagas för att vara standardiserade i sitt uppträdande. Här tycks alla folk reagera på samma sätt: de finner sig själva bestå av olika och självständiga människor, medan andra folk är en ensartad massa. Detta utesluter inte att det ligger något i Williams reflexioner; det finns former av konformism i USA som för de flesta européer är främmande och olustiga.

HERBERT TINGSTEN